

Odnos psiholoških odrednica, višekulturnih iskustava i interkulture osjetljivosti budućih učitelja

Anela Nikčević-Milković

Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću, Zadar, Hrvatska

Sažetak

Suvremena su društva sve složenija, a zadaća učitelja/nastavnika prilagodba takvom kontekstu te priprema učenika/studenata na život s mnogobrojnim kulturnim različitostima i izazovima koji iz njih proizlaze. Za razvoj interkulturnih kompetencija (IK) veoma je važno stjecanje višekulturnih iskustava, ali i neke psihološke odrednice koje utječu na razvoj njihova afektivnog dijela, tzv. interkulture osjetljivosti (IO). Cilj je ovoga istraživanja bio ispitati odnos i doprinos psiholoških odrednica (osobina ličnosti i emocionalne kompetentnosti) te višekulturnih iskustava kao prediktora samoprocijenjene razine IO-a kao kriterija. U istraživanje je bilo uključeno 235 sudionika, uglavnom ženskoga spola, studenata učiteljskih studija sa šest sveučilišta u Republici Hrvatskoj. Sudionici su ispunili niz upitnika kojima su ispitani stavovi o pripadnicima drugih kultura, osobine ličnosti, sposobnosti emocionalne kompetentnosti, višekulturna iskustva i sociodemografska obilježja. Dobiveni rezultati pokazuju da sudionici istraživanja visoko procjenjuju vlastitu razinu IO-a te je ona veća kod onih sudionika koji su trenutno u kontaktu s pripadnicima drugih kultura, koji su više puta putovali izvan zemlje, koji poznaju više stranih jezika i onih sa završenom gimnazijom. Bivarijatne analize pokazale su značajne povezanosti među svim ispitanim varijablama, a multivarijatnom hijerarhijskom regresijskom analizom utvrđeno je da osobine ugodnosti i ekstraverzije, sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija, poznavanje više stranih jezika (kao najjači prediktor), veći broj prijatelja i školovanje s pripadnicima drugih kultura značajno doprinose samoprocijenjenoj razini IO-a kao kriterija (objašnjeno je 32 % varijance). Poticanjem i poučavanjem u smjeru dobivenih rezultata moglo bi se utjecati na povećanje razine IO-a, a time šire i IK-a, kako kod učitelja/nastavnika, tako i kod učenika/studenata.

Ključne riječi: interkulturne kompetencije, interkulturna osjetljivost, višekulturna iskustva, odgojno-obrazovni sustav, osobine ličnosti, emocionalna kompetentnost

Anela Nikčević-Milković <https://orcid.org/0000-0001-6216-456X>

✉ Anela Nikčević-Milković, Odjel za nastavničke studije u Gospiću, Dr. A. Starčevića 12, 53 000 Gospić, Hrvatska. E-adresa: amilkovic@unizd.hr

Uvod

Interkulturalizam u odgojno-obrazovnome sustavu

Odgojno-obrazovne ustanove sve su više izložene globalnim procesima i migracijama stanovništva te su stoga integracija interkulturnih načela i prilagodba učenika/studenata na takav kontekst prijeko potrebne (Jurković i Nikčević-Milković, 2023). Trokutasti model interkulture komunikacijske kompetencije (engl. *model of intercultural communication competence*) Chena i Staroste (1996) sačinjavaju tri osnovne dimenzije: 1) afektivna/emocionalna dimenzija (interkulturalna osjetljivost – IO), 2) kognitivna dimenzija (interkulturalna svijest) i 3) ponašajna dimenzija (interkulturalna učinkovitost), od kojih se svaka sastoji od karakterističnih komponenata. Interkulturalna osjetljivost uključuje prihvaćanje različitosti, poštivanje različitih kultura, toleranciju, posjedovanje otvorenoga uma i zanimanje za različite kulture (Auernheimer, 2010). Ona obuhvaća želju i tendenciju koje pojedinca motiviraju na učinkovito interkulturalno ponašanje, a njezine su temeljne komponente samopouzdanje, samokontrola, otvorenost, empatija, komunikacija te odbacivanje predrasuda. Razvoj IO-a odvija se na kontinuumu od etnocentrizma (vlastita se kultura smatra jedinom kulturom ili u različitoj mjeri boljom kulturom) do etnorelativizma (vlastita se kultura smatra jednakom među mnogim drugim kulturama), a uloga je učitelja/nastavnika pomoći učenicima/studentima prijeći u naprednije faze (Bennet, 2004). Stjecanje interkulturalnih kompetencija proširuje se svakim novim višekulturalnim iskustvom. Interkulturalni odgoj i obrazovanje (IOiO) učenicima/studentima treba pružati prilike za aktivno stjecanje iskustava učenja i življenja u društvu u kojemu se njeguju jednakost, poštivanje, solidarnost i odgovornost (Buterin i Jagić, 2013). Interkulturalizam treba prožimati cjelokupno i svakodnevno funkcioniranje odgojno-obrazovne ustanove (Buterin, 2011), a u hrvatskome je odgojno-obrazovnome kontekstu dio međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje, sastavnica ishoda učenja pojedinih nastavnih predmeta, ali i jedno od temeljnih vrijednosnih uporišta *Nacionalnoga okvirnoga kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (MZOŠ, 2011). Da bi učitelji/nastavnici bili sposobni za uspješnu provedbu IOiO-a, interkulturalne kompetencije trebaju steći i unaprjeđivati kako tijekom inicijalnoga, tako i tijekom cjeloživotnoga obrazovanja (Bustamante i sur., 2016). Međutim, analize sveučilišnih učiteljskih/nastavničkih programa u Republici Hrvatskoj (RH) i Europi pokazuju da oni nisu dovoljno usmjereni na razvoj IK-a budućih učitelja/nastavnika iako interes za to postoji, što potvrđuje i velik broj završnih i diplomskih radova studenata o interkulturalizmu (Bartulović i Kušević, 2016; Jurković 2023). S IOiO-om treba započeti što ranije da bi djeca prirodno bila spremna komunicirati i surađivati s ljudima iz različitih kultura te cijenila i prihvaćala razlike (Horvat Petravić, 2013). Nalazi istraživanja provedenih u RH pokazuju da studenti učiteljskih/nastavničkih studija i učitelji/nastavnici visoko procjenjuju vlastitu razinu IO-a (Bedecković, 2014; Jurković, 2023; Piršl, 2011) te da studenti

diplomske razine studija u odnosu na prijediplomsku razinu svoj IO procjenjuju višim (Hrvatić i Bedeković, 2013). Studenti nastavničkih studija Sveučilišta u Rijeci visoko procjenjuju vlastitu razinu IO-a i smatraju je jednom od ključnih kompetencija budućih nastavnika (Gojević, 2018).

Odnos interkulturalne osjetljivosti i osobina ličnosti

Petofaktorski model ličnosti Coste i McCraea (1992) suvremeni je najaktualniji model osobina ličnosti prema kojemu svaki pojedinac u određenoj mjeri ima razvijenih pet osobina ličnosti: savjesnost (S), otvorenost (O), ekstraverziju (E), ugodnost (U) i neuroticizam (N). One su osnovne dispozicijske sklonosti i univerzalne su (Pervin i sur., 2008). Ličnost se razvija tijekom cijeloga života kao rezultat interakcije pojedinca i društvene okoline, što se posebno odnosi na osobine koje su značajno manje biološki determinirane (savjesnost, ugodnost i otvorenost). Prema Bhattiju i suradnicima (2014) osobine ličnosti imaju važnu ulogu u sposobnostima pojedinca da komunicira s pojedincima iz drugih kultura i da razvije dobre odnose s njima, u prilagodbi na nove kulture, toleranciji na kulturne razlike te efikasnome nošenju s različitostima interkulturalnih okružja, međutim, malo se istraživanja bavilo povezanošću toga modela ličnosti i razine IO-a (na različitim uzorcima i u različitim kulturama) (Aksin, 2023; Liles, 2016; van der Zee i van Oudenhoven, 2013; van Driel i Gabrenya, 2012). Prema Chenu i Starosti (2005) razina IO-a jako je povezana sa slikom o sebi, otvorenošću, neosuđujućim stavovima prema drugim kulturama i društvenom prilagodbom pojedinca. Razina IO-a pozitivno je povezana s osobinama ugodnosti, ekstraverzije, savjesnosti i otvorenosti (Aksin, 2023; Wang i Zhou, 2016).

Odnos interkulturalne kompetencije i emocionalne kompetentnosti

Emocionalna kompetentnost (EK) sposobnost je razumijevanja i izražavanja emocija te upravljanja njima, a koja pojedincu omogućuje uspješnije upravljanje životnim zadacima kao što su stvaranje odnosa, učenje, rješavanje problema te prilagođavanje sve složenijim zahtjevima rasta i razvoja (Elias i sur., 1997). Viša razina EK-a povezana je s boljim mentalnim zdravljem, razvijenijim sposobnostima rješavanja socijalnih i drugih problema, većom kvalitetom interpersonalnih veza te boljim akademskim i radnim postignućima (Nikčević-Milković i Jerković, 2024). Guntersdorfer i Golubeva (2018) smatraju da je EK jako važan za razvoj IK-a. Međutim, malo je istraživanja koja su se bavila povezanošću tih dvaju konstrukata (Müller i sur., 2020).

Važnost višekulturnih iskustava za razvoj interkulture kompetencije

Nalazi većega broja istraživanja pokazuju da postoji značajan učinak sociokulturnih odrednica na stupanj poznavanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma i percepciju poželjnih IK-a neophodnih za adekvatno djelovanje u kulturno pluralnim sredinama (Bedecković, 2014). Rezultati većega broja istraživanja pokazuju da stjecanje različitih višekulturnih iskustava doprinosi mnogobrojnim pozitivnim efektima, kako na intrapersonalnome planu (Onysko, 2016; Shipilov i sur., 2017), tako i na interpersonalnome planu osobnosti (Backmann i sur., 2020; Saleem i sur., 2018). Maddux i suradnici (2021) definiraju višekulturna iskustva kao izloženost elementima ili članovima druge kulture ili interakciju s njima. Vora i suradnici (2019) naglašavaju da je kod takvih iskustava važna razina znanja o drugoj kulturi, identifikacija s njom te njezina internalizacija, odnosno, da ne mora doći do izravnoga iskustva susretima ili interakcijom s pripadnicima druge kulture. Takva iskustva mogu biti osobni kontakti s osobama drugačije kulturne pripadnosti, putovanja u inozemstvo, ali mogu proizići i iz praćenja medija i umjetnosti drugih kultura, učenja stranih jezika, života i rada u višetetničkome okružju, interkulturnih sadržaja školskih kurikula i sl. Cijeli niz istraživanja potvrđuje da i samo učenje o drugim kulturama povećava razinu IO-a, međutim, to ovisi o učestalosti učenja i subjektivnome doživljaju pojedinca nakon takvoga učenja (Aslantaş, 2019). Višekulturno iskustvo u empirijskim istraživanjima uglavnom se pojavljuje kao kontrolna varijabla ili prediktor za neke druge konstrukte.

Teorijski okvir, cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Teorijski je okvir ovoga istraživanja trokutasti model interkulture komunikacijske kompetencije Chena i Staroste (1996). Istraživanja prediktora koji utječu na procijenjenu razinu interkulture osjetljivosti (IO) kao afektivne/emocionalne dimenzije interkulture kompetencije (IK) provode se kombinacijom kvantitativnih i kvalitativnih metoda istraživanja u različitim kulturnim kontekstima i s različitim sudionicima istraživanja, međutim, znatno prevladavaju kvalitativne metode istraživanja (Šarić, 2020). Nadalje, malo je empirijskih istraživanja psiholoških odrednica razvoja IK-a (Rings i Allehyani, 2020). Stoga je u ovome istraživanju ispitano doprinos psiholoških odrednica (osobina ličnosti i sposobnosti EK-a) i višekulturnih iskustava samoprocijenjenoj razini IO-a studenata učiteljskih studija (koji će u budućnosti biti nosioci IOiO-a u hrvatskome obrazovnom kontekstu). Iz toga su osnovnog cilja proizašli problemi istraživanja: 1. prikazati opisna obilježja samoprocijenjene razine IO-a, osobina ličnosti i sposobnosti EK-a te procjene pojavnosti i učestalosti višekulturnih iskustava sudionika istraživanja; 2. ispitati postojanje razlika u samoprocijenjenoj razini IO-a s obzirom na osobine ličnosti, EK, višekulturna iskustva i sociodemografska obilježja sudionika istraživanja; 3. ispitati povezanost samoprocijenjene razine IO-a i osobina ličnosti, EK i višekulturnih iskustava te doprinos osobina ličnosti, EK i

višekulturnih iskustava kao prediktora samoprocijenjenoj razini IO-a kao kriterija. Hipoteze su istraživanja sljedeće: H_1 . Sudionici istraživanja visoko procjenjuju vlastitu razinu IO-a te različito procjenjuju pojavnost i učestalost višekulturnih iskustava; H_2 . Sudionici istraživanja različito procjenjuju vlastitu razinu IO-a s obzirom na osobine ličnosti, EK, višekulturna iskustva i sociodemografska obilježja; H_3 . Postoji statistički značajna povezanost između samoprocijenjene razine IO-a i osobina ličnosti, EK te višekulturnih iskustava, a osobine ličnosti (ekstraverzija, otvorenost i ugodnost), sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija i neka višekulturna iskustva (poznavanje stranih jezika, kontakti/prijatelji/poznanici i školovanje s pripadnicima različitih kultura, praćenje vijesti i događaja izvan RH, praćenje medija i umjetnosti iz drugih kultura) kao prediktori značajno doprinose objašnjenju samoprocijenjene razine IO-a kao kriterija.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 235 studenata integriranih prijediplomskih i diplomskih učiteljskih studija sa šest sveučilišta u RH (Sveučilište u Zadru 36.7 %, Sveučilište u Zagrebu 26.2 %, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku 11.4 %, Sveučilište J. Dobrile u Puli 3.8 %, Sveučilište u Slavonskome Brodu 10.1 % i Sveučilište u Splitu 3 %) ($M_{\text{dob}} = 20.68$; $SD_{\text{dob}} = 2.13$). Uzorak je prigodan te pretežno ženskoga spola (96 %). Od ukupnoga broja sudionika istraživanja 52 % završilo je gimnaziju, a 48 % četverogodišnju strukovnu školu. Iz prigradskih je naselja 52 % sudionika, iz gradova 38 %, a sa sela 10 %. Obrazovanje njihovih roditelja uglavnom je srednjoškolsko (64 %).

Mjerni instrumenti

Skala interkulturalne osjetljivosti – SIO (Chen i Starosta, 2000, hrvatska adaptacija Jurković, 2023)

Izvorna skala interkulturalne osjetljivosti (engl. *Intercultural Sensitivity Scale*, ISS, Chen i Starosta, 2000) sastoji se od 24 tvrdnje, a u ovome je istraživanju korištena hrvatska vezija skale s 21 tvrdnjom, adaptirana na uzorku budućih učitelja (Jurković, 2023). Njome se ispituju stavovi o pripadnicima drugih kultura, a mjeri se pet dimenzija: samopouzdanje, uživanje u interakciji, poštivanje i uvažavanje kulturnih razlika, uključenost u interakciju te pažljivost u interakciji. Primjer je čestice „Poštujem vrijednosti ljudi iz druge kulture”. Odgovori su u formi Likertove skale od pet stupnjeva (1 – *uopće se ne slažem*, 5 – *u potpunosti se slažem*). Rezultat se računa kao ukupna samoprocijenjena razina IO-a te razina IO-a po dimenzijama.

Big Five Inventory (BFI) (Benet-Martinez i John, 1998)

Korištena je verzija validirana u RH koja je potvrdila originalnu strukturu (Kardum i sur., 2006). Sastoji se od 44 čestice koje mjere pet dimenzija ličnosti: ekstraverziju, otvorenost, neuroticizam, ugodnost i savjesnost. Odgovori su u formi Likertove skale od pet stupnjeva (1 – *uopće se ne slažem*, 5 – *u potpunosti se slažem*).

Upitnik emocionalne kompetentnosti (UEK-45) (Takšić, 2002)

Taj se upitnik temelji na hijerarhijskome modelu emocionalne inteligencije Mayera i Saloveya (1997). Emocionalna se inteligencija definira kao sposobnost percepcije i izražavanja emocija, njihove integracije u procese mišljenja, razumijevanja emocija te upravljanja njima (Mayer i Salovey, 1997). Upitnik se sastoji od 45 tvrdnji raspoređenih u tri podljestvice: 1) sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija (UEK-1, 15 čestica; primjer čestice: „Mogu točno odrediti emocije neke osobe ako je promatram u društvu.”); 2) sposobnost izražavanja i imenovanja emocija (UEK-2, 14 čestica; primjer čestice: „Mogu dobro izraziti svoje emocije.”); 3) sposobnost regulacije i upravljanja emocijama (UEK-3, 16 čestica; primjer čestice: „Nastojim ublažiti neugodne emocije.”).

Upitnik višekulturnoga iskustva (Jurković, 2023)

U ovome je istraživanju korištena adaptirana verzija *Upitnika višekulturnoga iskustva – MEQ* (engl. *Multicultural Experiences Questionnaire*) Narvaez i suradnika (2017, prema Jurković, 2023) za primjenu na uzorku budućih učitelja u RH. Višekulturno iskustvo sudionika istraživanja analizirano je s pomoću 12 pitanja koja su se odnosila na sljedeće: 1) putovanja izvan zemlje (odgovori: *nikada* / 1 – 2 puta u životu / 3 – 4 puta u životu / 5 ili više puta); 2) poznavanje jednoga ili više stranih jezika (odgovori: *jedan* / dva / tri ili više); 3) trenutne kontakte s pripadnicima drugih kultura (odgovori: *jesam* / *nisam*); 4) prijatelje iz drugih kultura (odgovori: *imam* / *nemam*); 5) poznanike iz drugih kultura (odgovori: *imam* / *nemam*); 6) dosadašnje školovanje s pripadnicima kultura različitih od njihove (odgovori: *jesam* / *nisam*); 7) priliku slušanja nastavnih sadržaja koji su se bavili problematikom interkulturalizma (odgovori: *jesam* / *nisam*); 8) život/boravak u zajednici koja ima drugačiju kulturu od njihove (odgovori: *jesam* / *nisam*); 9) praćenje vijesti i događaja izvan RH; 10) praćenje medija i umjetnosti iz drugih kultura (odgovori: *nikada* / 1 – 2 puta godišnje / jednom mjesečno / više puta mjesečno / jednom do nekoliko puta tjedno / svakodnevno); 11) članstvo u udruzi/organizaciji u kojoj su imali kontakte s pripadnicima drugih kultura, uključujući volonterski angažman (odgovori: *jesam* / *nisam*); 12) sudjelovanje u nekome obliku učeničke/studentске razmjene u dosadašnjemu obrazovanju (odgovori: *jesam* / *nisam*).

Upitnik sociodemografskih obilježja

Ispitani su podaci o spolu sudionika, njihovoj dobi, sveučilištu na kojemu studiraju, vrsti srednje škole koju su završili (gimnazija / strukovna škola), veličini mjesta njihova prebivališta te stupnju obrazovanja njihovih roditelja.

Postupak

Nakon što su sudionici istraživanja dobili sve relevantne informacije o njemu, dali su dobrovoljnu suglasnost za svoje sudjelovanje. Upitnike su popunjavali anonimno u *online* obrascu nakon nastavnog sata Psihologije. Ispunjavanje upitnika trajalo je oko dvadeset minuta. Za provođenje istraživanja dobivena je suglasnost Etičkoga povjerenstva Sveučilišta u Zadru.

Rezultati

U Tablici 1. prikazani su deskriptivni podaci ispitivanih varijabli.

Tablica 1.

Deskriptivni podaci za samoprocijenjenu razinu interkulturalne osjetljivosti (ukupno i po dimenzijama), osobine ličnosti i sposobnosti emocionalne kompetentnosti (N = 235)

	<i>k</i>	Min.	Maks.	<i>M</i>	<i>SD</i>	Asimetrija	Spljoštenost	α
SIO	21	1.7	5.0	4.11	.72	-.72	.03	.90
Samopouzdanje	5	1.6	5.0	3.67	.74	-.29	-.30	.73
Uživanje	3	2.0	5.0	4.27	.71	-.73	-.45	.88
Poštivanje/uvažavanje	6	2.0	5.0	4.38	.59	-.99	.81	.89
Uključenost	7	1.7	5.0	4.27	.76	-.95	.14	.90
Pažljivost	3	1.3	5.0	3.98	.81	-.64	-.02	.79
Neuroticizam	8	1.0	5.0	3.31	.75	-.18	-.28	.73
Otvorenost	10	1.0	4.3	2.38	.54	.48	.86	.74
Savjesnost	9	1.0	5.0	2.36	.72	.43	-.05	.84
Ekstraverzija	8	1.4	4.8	2.46	.68	.25	-.15	.84
Ugodnost	9	1.4	4.2	2.15	.57	.55	.59	.72
Sposobnost uočavanja i imenovanja emocija	15	1.5	5.0	3.89	.65	-.37	.60	.90
Sposobnost izražav. i imenovanja emocija	14	1.5	5.0	3.65	.69	-.34	.16	.79
Sposobnost regulacije emocija i upravlj. njima	16	1.5	5.0	3.88	.50	-.54	2.21	.88

Napomena. SIO = prosjek cijele standardizirane Skale interkulturalne osjetljivosti; *k* = broj čestica; α = Cronbachova alfa.

Kolmogorov-Smirnovljevim testom utvrđeno je da distribucija rezultata ne odstupa značajno od normalne za samoprocijenjenu razinu IO-a, crte ličnosti i sposobnosti EK-a. Koeficijenti pouzdanosti Cronbachove alfe za Skalu IO-a i supskale svih skala i upitnika u granicama su prihvatljivosti (od .72 do .90).

Frekvencijski udjeli za pitanja iz Upitnika višekulturnoga iskustva pokazuju da su sudionici istraživanja uglavnom putovali izvan zemlje 3 – 4 te 5 ili više puta u životu ($f = 129, 55\%$), polovica poznaje dva, tri ili više stranih jezika ($f = 108, 46\%$), više od polovice nije u kontaktu s pripadnicima drugih kultura ($f = 139, 59\%$) i nema prijatelje među njima ($f = 129, 55\%$), ali uglavnom imaju poznanike iz drugih kultura ($f = 146, 62\%$). Više od polovice sudionika nije se školovalo s pripadnicima drugih kultura ($f = 127, 54\%$) te nije imalo prilike učiti o interkulturalizmu tijekom dosadašnjega školovanja ($f = 122, 52\%$). Većina navodi da nije živjela ni boravila u zajednici različitoj od njihove ($f = 188, 80\%$), a više od polovice navodi da prate vijesti te medije i umjetnost iz drugih kultura više puta mjesečno, jednom do nekoliko puta tjedno ili svakodnevno ($f = 134, 57\%$). Uglavnom navode da nisu bili članovi udruge/organizacije u kojoj su imali kontakte s članovima drugih kultura ($f = 188, 80\%$) te da nisu sudjelovali u učeničkim/studentским razmjenama tijekom obrazovanja ($f = 202, 86\%$).

Rezultati inferencijalne statističke analize (jednosmjerna ANOVA) pokazuju postojanje statistički značajne razlike u samoprocijenjenoj razini IO-a s obzirom na učestalost putovanja izvan zemlje ($F_{(3, 231)} = 6.092, p < .01$). Levenov *post hoc* test pokazao je da sudionici istraživanja koji su putovali izvan zemlje 3 – 4 puta ($M = 3.06, SD = 1.30$) te 5 ili više puta u životu ($M = 3.19, SD = 1.41$) imaju statistički značajno višu samoprocijenjenu razinu IO-a u odnosu na sudionike koji su izvan zemlje putovali 1 – 2 puta u životu ($M = 2.26, SD = 1.23$). Također, rezultati ANOVA-e pokazuju postojanje statistički značajne razlike u samoprocijenjenoj razini IO-a s obzirom na broj stranih jezika kojima se sudionici istraživanja služe ($F_{(2, 232)} = 14.65, p < .01$). Levenov *post hoc* test pokazao je da sudionici istraživanja koji se služe dvama stranim jezicima ($M = 3.25, SD = 1.34$) te trima ili više stranih jezika ($M = 3.85, SD = 1.16$) imaju statistički značajno višu samoprocijenjenu razinu IO-a u odnosu na one koji se služe samo jednim stranim jezikom ($M = 2.49, SD = 1.32$). Nadalje, *t*-testom za nezavisne uzorke utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike u samoprocijenjenoj razini IO-a s obzirom na to jesu li sudionici istraživanja trenutno u kontaktu s pripadnicima drugih kultura ili nisu ($t_{(233)} = 4.66, p < .00$). Oni koji su u takvome kontaktu ($M = 4.17, SD = .47$) imaju statistički značajno višu samoprocijenjenu razinu IO-a u odnosu na one koji nisu ($M = 3.85, SD = .55$). Naposljetku, *t*-testom za nezavisne uzorke utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike u samoprocijenjenoj razini IO-a s obzirom na završenu srednju školu sudionika istraživanja ($t_{(233)} = 1.67, p < .01$). Oni koji su završili gimnaziju ($M = 4.52, SD = .47$) imaju statistički značajno višu samoprocijenjenu razinu IO-a u odnosu na one koji su završili srednju strukovnu školu ($M = 3.94, SD = .59$).

Tablica 2.

Korelacije među samoprocijenjenom razinom interkulturalne osjetljivosti, osobinama ličnosti i emocionalne kompetentnosti (N = 235)

	SIO
Neuroticizam	-.06
Otvorenost	.20**
Savjesnost	.13*
Ekstraverzija	.33**
Ugodnost	.22**
Sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija	.31**
Sposobnost izražavanja i imenovanja emocija	.17**
Sposobnost regulacije emocija i upravljanja njima	.28**

Napomena. Koeficijenti korelacije su Pearsonovi r -ovi; SIO = prosjek cijele standardizirane Skale interkulturalne osjetljivosti.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Koeficijenti korelacija među samoprocijenjenom razinom IO-a i osobinama ličnosti te EK uglavnom su statistički značajni i pozitivni, ali niski (osim neznačajnoga koeficijenta za neuroticizam). Najveći je, ali nizak koeficijent korelacije između samoprocijenjene razine IO-a i ekstraverzije (Tablica 2.).

Koeficijenti korelacija među samoprocijenjenom razinom IO-a i varijablama višekulturnih iskustava statistički su značajni i pozitivni, ali niski. Najveći je, ali nizak koeficijent korelacije između samoprocijenjene razine IO-a i prijateljstava s pripadnicima drugih kultura (Tablica 3.).

Prediktori samoprocijenjene razine IO-a ispitani su korištenjem hijerarhijske regresijske analize. U prvome su koraku analize uključene varijable osobina ličnosti i sposobnosti EK-a, a u drugome koraku varijable višekulturnih iskustava (Tablica 4.). Model ukupno objašnjava 32 % varijance samoprocijenjene razine IO-a, pri čemu varijable iz prvoga koraka objašnjavaju značajnih 15 % varijance. Značajni su prediktori u drugome koraku ugodnost ($\beta = .19, p < .02$), sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija ($\beta = .19, p < .00$), ekstraverzija ($\beta = .12, p < .02$), poznavanje stranih jezika kao najjači prediktor ($\beta = .24, p < .00$) te prijateljstvo ($\beta = .14, p < .03$) i školovanje s pripadnicima drugih kultura ($\beta = .14, p < .02$) (Tablica 4.).

Tablica 3.*Korelacije među samoprocijenjenom razinom interkulturalne osjetljivosti i varijablama višekulturalnih iskustava (N = 235)*

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1. Putovanja_dr. zemlje	1	.11	-.12	-.12	-.12	-.15*	-.02	-.23**	.12	.11	-.01	-.08	.19**
2. Poznav._stranih jez.		1	-.04	-.11	-.05	-.07	-.09	-.02	.16*	.14*	-.01	-.03	.33**
3. Kontakti_dr. kult.			1	.63**	.38**	.21**	.10	.30**	-.15*	-.14*	.02	.14*	.29**
4. Prijatelji_dr. kult.				1	.44**	.30**	-.02	.32**	-.18**	-.19**	-.25**	.19**	.39**
5. Poznanici_dr. kult.					1	.30**	-.03	.23**	-.08	-.09	.15*	.18**	.28**
6. Školov._dr. kult.						1	.03	.23**	-.14*	-.15*	.21**	.14*	.25**
7. Interkult. u nastavi							1	.20**	-.10	-.09	.18**	.12	.11
8. Živjeli u dr. kult.								1	-.16*	-.17*	.14*	.29**	.26**
9. Praćenje vijesti									1	-.17*	-.16*	.01	.19**
10. Praćenje medija										1	-.16*	.02	.19**
11. Član udruge											1	.26**	.21**
12. Razmjenjena												1	.19**
13. SIO													1

Napomena: Koeficijenti korelacije su *point-biserijalni* (r_{pb}); SIO = prosjek cijele standardizirane Skale interkulturalne osjetljivosti.* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tablica 4.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize za samoprocijenjenu razinu interkulturalne osjetljivosti (N = 235)

Samoprocijenjena razina interkulturalne osjetljivosti		
	Model 1.	Model 2.
	β	β
Neuroticizam	-.02	-.04
Otvorenost	.02	.05
Savjesnost	.06	.04
Ekstraverzija	.24**	.12*
Ugodnost	.15**	.19*
Sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija	.05	.19**
Sposobnost izražavanja i imenovanja emocija	.20**	.02
Sposobnost regulacije emocija i upravljanja njima	.07	.06
Putovanje u inozemstvo		.02
Poznavanje stranih jezika		.24**
Kontakti s drugim kulturama		.05
Prijatelji iz drugih kultura		.14*
Poznanici iz drugih kultura		.06
Školovanje s pripadnicima drugih kultura		.12*
Nastavni sadržaji povezani s interkulturalizmom		.06
Boravak/život u drugim kulturama		.08
Praćenje vijesti i događaja izvan RH		.07
Praćenje medija i umjetnosti_dr. kultura		.07
Članstvo u udrugama/organizacijama_dr. kulture		.04
Učenička/studentaska razmjena		.08
<i>R</i>	.42	.62
<i>R</i> ²	.17	.38
Usklađeni <i>R</i> ²	.15	.32
<i>F</i>	3.66**	6.30**

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Rasprava

Zbog pomanjkanja istraživanja doprinosa psiholoških odrednica, uz višekulturalna iskustva, samoprocijenjenoj razini interkulturalne osjetljivosti (IO) te prevladavanju kvalitativnih istraživanja IO-a provedeno je empirijsko istraživanje na studentima učiteljskih studija kao budućim nositeljima IOiO-a u hrvatskome obrazovnom kontekstu. U skladu s prvom hipotezom sudionici ovoga istraživanja visoko procjenjuju vlastitu razinu IO-a. Taj nalaz potvrđuje ranije provedena istraživanja kako na studentima učiteljskih/nastavničkih studija, tako i na

učiteljima/nastavnicima u RH i svijetu (Bedeković, 2014; Gojević, 2018; Jurković, 2023; Piršl, 2011). S obzirom na to da je suvremena uloga učitelja/nastavnika poticanje i razvoj temeljnih kompetencija učenika, u koje se ubrajaju i interpersonalne (socijalno-emocionalne) i građanske (međusobno razumijevanje) kompetencije (Hozjan, 2009), vrlo je važno razvijati IK, kako formalnim, tako i cjeloživotnim obrazovanjem učitelja/nastavnika. Deardorff (2009) naglašava da je razvoj IK-a životni stil pojedinca kojim se neprekidno razvijaju vlastite vještine traženjem novih i dodatnih informacija, a uloga je učitelja/nastavnika središnja i u implementaciji interkulturnih sadržaja u nastavu i u prijenosu tih sadržaja u realne životne situacije. Svjesni činjenice da su suvremena društva sve složenija, učitelji/nastavnici danas se, a u budućnosti će to biti još i češće, susreću s mnogobrojnim kulturnim različitostima i izazovima koji iz njih proizlaze. Prema Jurkoviću (2023) ipak postoji određeni prostor za napredak u povećanju razine IO-a učitelja/nastavnika i studenata učiteljskih/nastavničkih studija te nalazi istraživanja ukazuju na bitnu ulogu sociodemografskih čimbenika čija važnost varira od istraživanja do istraživanja, a što je povezano s kulturnim kontekstom pojedine zemlje i metodologijom istraživanja višekulturnih iskustava. Kulturni se kontekst uvijek mijenja pa se i stavovi odgojno-obrazovnog sustava prema IK-u mijenjaju tijekom vremena (Deardorff, 2006). Sudionici ovoga istraživanja koji su trenutno u kontaktu s pripadnicima drugih kultura imaju značajno višu samoprocijenjenu razinu IO-a u odnosu na one koji nisu u kontaktu s njima, što je u skladu s nalazima drugih istraživanja (Altan, 2018). Međutim, Altan (2018) navodi da pojedinac mora imati pozitivan stav prema tim interakcijama. Takvi se kontakti ostvaruju sve većim brojem susreta s pripadnicima drugih kultura neovisno o tome jesu li u vlastitoj ili tuđoj državi, doprinoseći time boljem snalaženju u novonastalim situacijama (Pomuran i Kirichenko, 2019). Međukulturni kontakti doprinose razvoju demokratskih vrijednosti kod učenika/studenata i učitelja/nastavnika, otvaranju prema drugim kulturama (Bowman, 2010) te smanjenju predrasuda i stereotipa (Engberg, 2007). Međutim, sam suodnos među pripadnicima različitih kulturnih grupa ne znači automatski i višu razinu IO-a, odnosno, grupe se u početku čak i razdvajaju, a interakcija među njima nije prirodan i automatski odnos (Avery i Thomas, 2004). Zbog toga se na njihovu suodnosu treba svjesno poraditi, uključujući različite elemente koji se odnose na pozitivna višekulturna iskustva. Kontakti s pripadnicima drugih kultura ostvaruju se i češćim putovanjima izvan vlastite države, pružajući tako prilike za izravne interakcije s njima i njihovim načinima života (McMurray, 2007). Prema McMurray (2007) najveća se razlika među studentima koji su češće u kontaktu s pripadnicima drugih kultura i onih koji nisu u takvome kontaktu pokazala u samopouzdanju koje imaju prilikom interakcija s pripadnicima drugih kultura. U skladu je s očekivanjima i dobiveni nalaz da sudionici istraživanja koji su putovali izvan zemlje tri do četiri te pet ili više puta u životu imaju značajno višu samoprocijenjenu razinu IO-a u odnosu na one koji su izvan zemlje putovali samo jedan do dva puta u životu. Također, u skladu je s očekivanjima dobiveni nalaz da sudionici istraživanja koji poznaju dva, tri ili više stranih jezika imaju značajno

višu samoprocijenjenu razinu IO-a u odnosu na one koji se služe samo jednim stranim jezikom. Nalazi dosadašnjih istraživanja potvrđuju važnost brojnosti stranih jezika kojima se sudionici služe, odnosno, najveće su razlike među onima koji ne govore strane jezike i onima koji govore jedan ili više stranih jezika (Bekiroğlu i Balcı, 2014; Şekerci i Doğan, 2020). Sama činjenica da studenti učiteljskih studija uče neki strani jezik (odnosno neke strane jezike) doprinosi višoj razini IO-a. Učenje nekoga stranog jezika podrazumijeva usvajanje sociokulturnih komponenata koje su sastavni dio višekulturnih iskustava, što pridonosi višoj razini IO-a. Također, u ovome je istraživanju utvrđeno da sudionici sa završenom gimnazijom imaju značajno višu samoprocijenjenu razinu IO-a u odnosu na one koji su završili srednju strukovnu školu. Nalazi u literaturi nisu konzistentni kada je riječ o vrsti škole, odnosno, neki autori potvrđuju taj nalaz (Buterin, 2013; Čačić-Kumpes i sur., 2014), a neki ne (Dobrota i Vukić, 2021), što znači da su potrebna daljnja istraživanja.

U skladu s očekivanjima na bivarijatnoj je razini analize potvrđeno da je samoprocijenjena razina IO-a značajno povezana sa psihološkim varijablama osobina ličnosti i EK, kao i s varijablama višekulturnih iskustava. Provedena je hijerarhijska regresijska analiza, a njezini rezultati pokazuju da uključen skup varijabli (osobine ličnosti, EK i višekulturna iskustva) objašnjava ukupno 32 % varijance samoprocijenjene razine IO-a. Značajni su prediktori u drugome koraku ugodnost, sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija, ekstraverzija, prijateljstvo i školovanje s pripadnicima drugih kultura, pri čemu najznačajniji pojedinačan efekt ima poznavanje stranih jezika. Rezultati su u skladu s očekivanjima i nalazima koji pokazuju da su osobine ličnosti ključne za uspješne interakcije među ljudima različitih kulturnih i etničkih skupina (Van Dyne i sur., 2008; van der Zee i van Oudenhoven, 2000). Van der Zee i van Oudenhoven (2000) navode da su osobine ličnosti predispozicija pojedinca da djeluje na određeni način neovisno o kontekstu, što mu olakšava ili otežava interkulturalne interakcije te općenito predviđa interkulturalni uspjeh. Osobine ličnosti ključno pridonose razini IK-a, ali neke od njih više od drugih, a to su ekstraverzija, otvorenost i ugodnost (Rings i Allehyani, 2020; Wang i Zhou, 2016). Prema Aksinu (2023), McCrae i Costi (2005) te Yekeu i Semerciözu (2016) pojedinci s visokim rezultatom na ekstraverziji društveni su, asertivni, empatični i uživaju u interakcijama s drugim ljudima te u zabavama. Pojedinci s visokim rezultatom na otvorenosti prema novim iskustvima znatiželjni su, slobodnoga duha, otvorenoga uma, otvoreni za promjene, širokih interesa, ne boje se novina te poštuju vrijednosti drugih ljudi. Pojedinci s visokim rezultatom na ugodnosti iskreni su, suosjećajni, suradljivi, neegoistični, vjeruju ljudima i skloni su žrtvovanju za druge. U ovome je istraživanju potvrđen doprinos osobina ugodnosti i ekstraverzije, ali ne i osobine otvorenosti samoprocijenjenoj razini IO-a kao kriterija. Također, potvrđen je doprinos sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija, koja uključuje otvorenost, znatiželju, empatiju, fleksibilnost i prilagodljivost, a vrlo je važna za razvoj IK-a (van der Zee i van Oudenhoven, 2000). Van der Zee i van Oudenhoven (2000) osmislili su koncept višekulturne osobnosti koji je kombinacija fleksibilnosti, ugodnosti, otvorenosti, kulturne empatije, društvenoga poduzetništva

i emocionalne ravnoteže, međutim, još uvijek nema dovoljno empirijskih dokaza u njegovu korist. U skladu je s nalazima drugih istraživanja i dobiveni rezultat da poznavanje stranih jezika (najznačajniji pojedinačan efekt) značajno doprinosi objašnjenju samoprocijenjene razine IO-a (Şekerci i Doğan, 2020; Sezer i Kahraman, 2016). Višejezična i višekulturna osobnost koja doprinosi prihvatanju razlika među ljudima i kulturama vrlo je važan aspekt IOiO-a (Khairutdinova i Lebedeva, 2016). Također, prijateljstva s pripadnicima drugih kultura značajno doprinose objašnjenju samoprocijenjene razine IO-a, što je u skladu s istraživanjima provedenima na studentima učiteljskih/nastavničkih studija i učiteljima/nastavnicima (Del Villar, 2010; Erdogan i Okumuslar, 2020; Yurtseven i Altun, 2015). Altan (2018) navodi da veći broj interakcija sa strancima u smislu uživanja u tim interakcijama te razvoja prijateljstava s njima utječe na višu samoprocijenjenu razinu IO-a. Kabakli Çimen (2019) ističe da je prije svega potrebno razviti pozitivan stav prema tim prijateljstvima. Sudionici koji imaju prijatelje pripadnike drugih kultura imaju manju razinu etnocentrizma u odnosu na one koji takvih prijatelja nemaju, što rezultira višom samoprocijenjenom razinom IO-a. U ovome se istraživanju značajnim pokazao i doprinos varijable školovanja s pripadnicima drugih kultura, što je također u skladu s nalazima ranijih istraživanja (Williams, 2005). Učenici/studenti koji su tijekom školovanja u kontaktu s pripadnicima drugih kultura imaju značajno razvijenije interkulturene komunikacijske vještine u odnosu na one koji se školuju samo s pripadnicima vlastite kulture. Mjesto školovanja (tj. školuje li se netko u matičnoj ili nekoj drugoj državi) nije se pokazalo značajnim prediktorom, već samo izloženost drugim kulturama tijekom školovanja.

Zaključak

Na temelju rezultata ovoga istraživanja zaključuje se da se naročito učenjem stranih jezika, višim rezultatima na osobinama ugodnosti i ekstraverzije te više razvijenim sposobnostima uočavanja i razumijevanja emocija, stvaranjem većega broja prilika za razvoj prijateljstava i školovanjem s pripadnicima drugih kultura značajno može doprinijeti višoj razini IO-a, a time šire i IK-a. Praktične implikacije usmjerene su na poticanje interkulturene komunikacije, kreiranje inkluzivne okoline, poboljšanje odnosa učitelja/nastavnika i učenika/studenata u smjeru boljega razumijevanja i poštivanja kulturnih razlika, dizajniranje programa i kurikula razvoja socijalno-emocionalnih vještina (budućih) učitelja/nastavnika, kao i razvoj vještina za rad u kulturno raznovrsnim razredima te uspješno poučavanje učenika/studenata različitoga kulturnog porijekla. Ovo istraživanje ima i određena ograničenja u smislu potrebe za većim i heterogenijim uzorkom da bi rezultati bili sigurniji ida bi se povećala mogućnost generalizacije. Korištene su isključivo mjere samoprocjena, što nosi rizik davanja iskrivljenih i socijalno poželjnih odgovora. Rezultati se temelje na korelacijama, a priroda je korištenih podataka transverzalna pa bi rezultate trebalo dodatno provjeriti eksperimentalnim i longitudinalnim istraživanjima. Kvantitativne

rezultate također bi trebalo dodatno provjeriti kvalitativnim metodama istraživanja da bi se dobio dublji uvid u doživljaje i procese sudionika istraživanja. Potrebna su i daljnja istraživanja psiholoških odrednica, kao i drugih odrednica povezanih s konstruktom IO-a (primjerice, aktivnosti u slobodno vrijeme, međukulturna svijest, interkulturalna učinkovitost, empatija). Zbog maloga broja sličnih istraživanja ovaj je rad važan u rasvjetljivanju doprinosa psiholoških odrednica i višekulturnih iskustava samoprocijenjenoj razini IO-a, a time šire i IK-a studenata učiteljskih studija kao budućih nositelja IOiO-a u hrvatskome obrazovnom kontekstu.

Literatura

- Aksin, A. (2023). Five-factor personality traits as predictors of intercultural sensitivity among Turkish preservice teachers. *Heliyon*, 9(7), članak e17867. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e17867>
- Altan, M. Z. (2018). Intercultural sensitivity: A study of pre-service English language teachers. *Journal of Intercultural Communication*, 18(1), 1–18. <https://doi.org/10.36923/jicc.v18i1.750>
- Aslantaş, S. (2019). The effect of intercultural education on the ethnocentrism levels of prospective teachers. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 11(4), 319–326. <https://doi.org/10.26822/iejee.2019450790>
- Auernheimer, G. (2010). Interkulturelle Kommunikation, mehrdimensional betrachtet, mit Konsequenzen für das Verständnis von interkultureller Kompetenz [Interkulturalna komunikacija promatrana višedimenzijски s posljedicama za razumijevanje interkulturene kompetencije]. U: G. Auernheimer (Ur.), *Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität, VS Verlag für Sozialwissenschaften* (str. 35–65). https://doi.org/10.1007/978-3-531-92312-3_3
- Avery, D. R. i Thomas, K. M. (2004). Blending content and contact: The roles of diversity curriculum and campus heterogeneity in fostering diversity management competency. *Academy of Management Learning & Education*, 3(4), 380–396. <https://doi.org/10.5465/AMLE.2004.15112544>
- Backmann, J., Kanitz, R., Tian, A. W., Hoffmann, P. i Hoegl, M. (2020). Cultural gap bridging in multinational teams. *Journal of International Business Studies*, 51, 1283–1311. <https://doi.org/10.1057/s41267-020-00310-4>
- Bartulović, M. i Kušević, B. (2016). *Što je interkulturalno obrazovanje?* Centar za mirovne studije. <https://www.cms.hr/publikacija/sto-je-interkulturalno-obrazovanje-prirucnik-za-nastavnike-i-druge-znatizelnike/>
- Bedeković, V. (2014). Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju u kontekstu europskih vrijednosti. U: N. Hrvatić (Ur.), *Interkulturalno obrazovanje i europske vrijednosti* (str. 137–150). Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici.

- Bekiroğlu, O., i Balcı, Ş. (2014). Looking for the clues of sensitivity of intercultural communication: A Survey on the sample of communication faculty students. *Turkiyat Arastirmalari Dergisi-Journal of Studies in Turkology*, 35, 429–459.
- Benet-Martinez, V. i John, O. P. (1998). Los Cinco Grandes across cultures and ethnic groups: Multitrait-multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(3), 729–750. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.3.729>
- Bennett, M. J. (2004). Becoming interculturally competent. U: J. S. Wurzel (Ur.), *Toward Multiculturalism: A Reader in Multicultural Education* (str. 62–77). Intercultural Resource Corporation.
- Bhatti, M. A., Battour, M., Ismail, A. R. i Sundram, V. P. K. (2014). Effects of personality traits (Big Five) on expatriates adjustment and job performance. *Equality, Diversity and Inclusion An International Journal*, 33(1), 73–96. <https://doi.org/10.1108/EDI-01-2013-0001>
- Bowman, N. A. (2010). College diversity experiences and cognitive development: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 80(1), 4–33. <https://doi.org/10.3102/0034654309352495>
- Bustamante, R. M., Skidmore, S. T., Nelson, J. A. i Jones, B. E. (2016). Evaluation of a cultural competence assessment for preservice teachers. *The Teacher Educator*, 51, 297–313. <https://doi.org/10.1080/08878730.2016.1186767>
- Buterin, M. (2011). Promicanje interkulturalizma u školskom okruženju. *Acta Iadertina*, 8, 1–9. <https://hrcak.srce.hr/file/280113>
- Buterin, M. (2013). *Interkulturalna osjetljivost učenika srednjih škola*. [Neobjavljena doktorska disertacija]. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Buterin, M. i Jagić, S. (2013). Školovanje i kulturni pluralizam – stavovi srednjoškolskih učenika. *Školski vjesnik*, 62(2–3), 175–190. <https://hrcak.srce.hr/file/154862>
- Chen, G. M. i Starosta, W. J. (1996). Intercultural communication competence: A synthesis. *Annals of the International Communication Association*, 19(1), 353–383. <https://doi.org/10.1080/23808985.1996.11678935>
- Chen, G. M. i Starosta, W. J. (2000). The development and validation of the Intercultural Sensitivity Scale. *Human Communication*, 3, 1–15.
- Chen, G. M. i Starosta, W. J. (2005). *Foundations of intercultural communication*. University Press of America.
- Costa, P. T. Jr. i McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Psychological Assessment Resources.
- Čačić-Kumpes, J., Gregurović, M. i Kumpes, J. (2014). Generacijske razlike u odnosu prema etničkoj različitosti: Stavovi hrvatskih srednjoškolaca i njihovih roditelja. *Revija za sociologiju*, 44(3), 235–285. <https://doi.org/10.5613/rzs.44.3.2>

- Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241–266. <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>
- Deardorff, D. K. (2009). Exploring interculturally competent teaching in social sciences classrooms. *Enhancing Learning in the Social Sciences*, 2(1), 1–18. <https://doi.org/10.11120/elss.2009.02010002>
- Del Villar, C. P. (2010). How savvy are we?: Towards predicting intercultural sensitivity. *Human Communication*, 13(3), 197–215.
- Dobrota, S. i Vukić, M. (2021). Interkulturalna efikasnost i preferencije glazbi svijeta u kontekstu visokoškolskog obrazovanja. *Metodički ogledi*, 29(2), 247–262. <https://doi.org/10.21464/mo.28.2.3>
- Elias, M. J., Zins, J. E., Weissberg, T. P., Frey, K. S., Greenberg, M. T., Haynes, N. M. i Shriver, T. P. (1997). *Promoting social and emotional learning: Guidelines for educators*. Association for Supervision and Curriculum Development.
- Engberg, M. E. (2007). Educating the workforce for the 21st century: A cross-disciplinary analysis of the impact of the undergraduate experience on students' development of a pluralistic orientation. *Research in Higher Education*, 48, 283–294. <https://doi.org/10.1007/s11162-006-2967-0>
- Erdogan, I. i Okumuslar, M. (2020). Intercultural sensitivity and ethnocentrism levels of theology students in a Turkish university sample. *Religions*, 11(5), članak 237. <https://doi.org/10.3390/rel11050237>
- Gojević, A. (2018). *Interkulturalna osjetljivost studenata nastavničkih studija*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Guntersdorfer, I. R. i Golubeva, I. (2018). Emotional intelligence and intercultural competence: Theoretical questions and pedagogical possibilities. *Intercultural Communication Education*, 1(2), 54–63. <https://doi.org/10.29140/ice.v1n2.60>
- Horvat Petravić, B. (2013). I'm your neighbour, get to know me! Stereotypes and prejudices among elementary school students. U: M. Bartulović, L. Bash i V. Spajić-Vrkaš (Ur.), *IAIE 86 Zagreb conference 2013: Unity and disunity, connections and separations: intercultural education as a movement for promoting multiple identities, social inclusion and transformation* (str. 120–125). Interkultura.
- Hozjan, D. (2009). Key competences for the development of lifelong learning in the European Union. *European Journal of Vocational Training*, 46(1), 196–207. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ864796.pdf>
- Hrvatić, N. i Bedeković, V. (2013). Intercultural competence for a co-existence in a multicultural society. U: M. Bartulović, L. Bash i V. Spajić-Vrkaš (Ur.), *IAIE Zagreb conference 2013: Unity and disunity, connections and separations: intercultural education as a movement for promoting multiple identities, social inclusion and transformation* (str. 267–277). Interkultura.
- Jurković, D. (2023). *Interkulturalna osjetljivost studenata učiteljskih studija*. [Neobjavljena doktorska disertacija]. Sveučilište u Zadru.

- Jurković, D. i Nikčević-Milković, A. (2023). Doprinos sociodemografskih čimbenika i emocionalne kompetencije u objašnjenju interkulturalne osjetljivosti studenata učiteljskih studija. U: A. Nikčević-Milković, J. Brala-Mudrovčić i D. Jurković (Ur.), *Globalne promjene u obrazovanju i očuvanje baštine* (str. 145–165). Sveučilište u Zadru.
- Kabaklı Çimen, L. (2019). Examination of the relationship between intercultural sensitivity and ethnocentrism levels of pre-service teachers in Turkey. *European Journal for Education Law and Policy*, 6(3), 251–265. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3261828>
- Kardum, I., Gračanin, A. i Hudek-Knežević, J. (2006). Odnos crta ličnosti i stilova privrženosti s različitim aspektima seksualnosti kod žena i muškaraca. *Psihologijske teme*, 15(1), 101–128. <https://hrcak.srce.hr/file/18192>
- Khairutdinova, M. R. i Lebedeva, O. V. (2016). Developing the multicultural personality of a senior high school student in the process of foreign language learning. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(13), 6014–6024. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1115528.pdf>
- Liles, M. (2016). *How to integrate intercultural learning into your classroom*. <https://www.edweek.org/teaching-learning/opinion-how-to-integrate-intercultural-learning-into-your-classroom/2016/10>
- Maddux, W. W., Lu, J. G., Affinito, S. J. i Galinsky, A. D. (2021). Multicultural experiences: A systematic review and new theoretical framework. *The Academy of Management Annals*, 15(2), 345–376. <https://doi.org/10.5465/annals.2019.0138>
- Mayer, J. D. i Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? U: P. Salovey i D. Sluyter (Ur.), *Emotional development and emotional intelligence*. Basic books.
- McCrae, R. R. i Costa, P. T. Jr. (2005). *Personality in adulthood: A five-factor theory perspective*. The Guilford Press.
- McMurray, A. A. (2007). *Measuring intercultural sensitivity of international and domestic college students: The impact of international travel*. [Neobjavljeni diplomski rad]. University of Florida, USA.
- Müller, F., Denk, A., Lubaway, E., Sälzer, C., Kozina, A., Vršnik Perše, T., Rasmusson, M., Jugovic, I., Lund Nielsen, B., Rozman, M., Ojsteršek, A. i Jurko, S. (2020). Assessing social, emotional, and intercultural competences of students and school staff. A systematic literature review. *Educational Research Review*, 29, članak 100304. <https://doi.org/10.25656/01:19067>
- MZOŠ. (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH. http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
- Nikčević-Milković, A. i Jerković, A. (2024). *Obrazovanje za emocionalnu pismenost*. Sveučilište u Zadru i Naklada Jesenski i Turk.
- Onysko, A. (2016). Enhanced creativity in bilinguals? Evidence from meaning interpretations of novel compounds. *International Journal of Bilingualism*, 20(3), 315–334. <https://doi.org/10.1177/1367006914566081>

- Pervin, L. A., Cervon, D. i John, O. P. J. (2008). *Psihologija ličnosti: Teorije i istraživanja*. Školska knjiga.
- Piršl, E. (2011). Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju. *Pedagoška istraživanja*, 8(1), 53–70. <https://hrcak.srce.hr/file/174434>
- Pomuran, N. i Kirichenko, E. N. (2019). Developing intercultural sensitivity in students of linguistics. *Bulletin of Kemerovo State University*, 21(2), 414–420. <https://doi.org/10.21603/2078-8975-2019-21-2-414-420>
- Rings, G. i Allehyani, F. (2020). Personality traits as indicators of the development of intercultural communication competence. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 12(1), 17–32. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1249552.pdf>
- Saleem, M., Dubow, E., Lee, F. i Huesmann, R. (2018). Perceived discrimination and intergroup behaviors: The role of Muslim and American identity integration. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(4), 602–617. <https://doi.org/10.1177/0022022118763113>
- Şekerci, H. i Doğan, M. C. (2020). An analysis of prospective primary school teachers' intercultural sensitivity in terms of different cultural variables. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(75), 1170–1184. <https://doi.org/10.17755/esosder.645770>
- Sezer, G. O. i Kahraman, P. B. (2016). Evaluating personal qualifications of teacher candidates in terms of intercultural sensitivity levels. *Universal Journal of Educational Research*, 4(12A), 1–6. <https://doi.org/10.13189/ujer.2016.041301>
- Shipilov, A., Godart, F. C. i Clement, J. (2017). Which boundaries? How mobility networks across countries and status groups affect the creative performance of organizations. *Strategic Management Journal*, 38(9), 1232–1252. <https://doi.org/10.1002/smj.2602>
- Šarić, D. (2020). *Interkulturalna osjetljivost osnovnoškolskih nastavnika*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Sveučilište u Zadru.
- Takšić, V. (2002). Upitnici emocionalne inteligencije (kompetentnosti). U: K. Lacković-Grgin, A. Bautović, V. Čubela i Z. Penezić (Ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika* (str. 27–45). Filozofski fakultet u Zadru.
- van der Zee, K. I. i van Oudenhoven, J. P. (2000). The Multicultural Personality Questionnaire: A multidimensional instrument of multicultural effectiveness. *European Journal of Personality*, 14(4), 291–309. [https://doi.org/10.1002/1099-0984\(200007/08\)14:4<291::AID-PER377>3.0.CO;2-6](https://doi.org/10.1002/1099-0984(200007/08)14:4<291::AID-PER377>3.0.CO;2-6)
- van der Zee, K. i van Oudenhoven, J. P. (2013). Culture shock or challenge? The role of personality as a determinant of intercultural competence. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(6), 928–940. <https://doi.org/10.1177/0022022113493138>
- van Driel, M. i Gabrenya, W. K. (2012). Organizational cross-cultural competence: Approaches to measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(6), 874–899. <https://doi.org/10.1177/0022022112466944>

- Van Dyne, L., Ang, S. i Koh, C. (2008). Development and validation of the CQS: The Cultural Intelligence Scale. U: S. Ang i L. Van Dyne (Ur.), *Handbook of cultural intelligence: Theory, measurement, and Applications* (str. 16–38). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315703855>
- Vora, D., Martin, L., Fitzsimmons, S. R., Pekerti, A. A., Lakshman, C. i Raheem, S. (2019). Multiculturalism within individuals: A review, critique, and agenda for future research. *Journal of International Business Studies*, 50, 499–524. <https://doi.org/10.1057/s41267-018-0191-3>
- Wang, W. i Zhou, M. (2016). Validation of the short form of the Intercultural Sensitivity Scale (ISS-15). *International Journal of Intercultural Relations*, 55, 1–7.
<https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2016.08.002>
- Williams, T. R. (2005). Exploring the impact of study abroad on students' intercultural communication skills: Adaptability and sensitivity. *Journal of Studies in International Education*, 9(4), 356–371. <https://doi.org/10.1177/1028315305277681>
- Yeke, S. i Semerciöz, F. (2016). Relationships between personality traits, cultural intelligence and intercultural communication competence. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 235, 313–319. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.11.036>
- Yurtseven, N. i Altun, S. (2015). Intercultural sensitivity in today's global classes: Pre-service teachers' perceptions. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 2(1), 49–54.
<https://doi.org/10.29333/ejecs/19>

The Relationship Between Psychological Determinants, Multicultural Experiences and Intercultural Sensitivity of Future Teachers

Abstract

Modern societies are increasingly culturally complex, and the role of teachers is to adapt to such a context and prepare students for living with numerous cultural differences and the challenges that arise from them. The development of intercultural competences is greatly influenced by the acquisition of multicultural experiences, but also by some psychological determinants that influence the development of its affective part, the so-called intercultural sensitivity. The aim of this study was to examine the relationship and contribution of psychological determinants (personality traits and emotional competence) and multicultural experiences as predictors of the self-assessed level of intercultural sensitivity. The study included 235 participants, mostly female, who were students of teacher education at six universities in the Republic of Croatia. Participants completed a series of questionnaires that examined attitudes towards members of other cultures, personality traits, emotional competence, multicultural experiences, and sociodemographic characteristics. The results show that participants highly rate their own level of intercultural sensitivity, and that it is higher among participants who are currently in contact with members of other cultures, who have travelled abroad several times, who speak multiple foreign languages, and those who have completed high school. Bivariate analyses showed significant correlations between all variables examined, and a multivariate hierarchical regression analysis showed that the traits Agreeableness and Extraversion, the ability to perceive and understand emotions, speaking multiple foreign languages (as the strongest predictor), a larger number of friends, and schooling with members of other cultures

significantly contribute to the self-assessed level of intercultural sensitivity (32% of the variance explained). Encouraging and implementing teaching practices within the education system in line with the obtained results could increase the level of intercultural sensitivity, and more generally, intercultural competences.

Keywords: intercultural competences, intercultural sensitivity, multicultural experiences, education system, personality traits, emotional competence

Primljeno: 20. 2. 2024.

